

Kundkretsen i en pornografisk rörelse

Av länsåklagare Klas Lithner, Karlskrona.

En gren av kriminologin, som först sent växt fram, är den specialitet som på engelska kallas "victimology" och på franska "victimologie", men på svenska saknar en särskild benämning. De taffatta översättningsförsöken "offerlära" eller "målsägandekunskap" ger en otillräcklig föreställning om innebörden av begreppet. Den tyske kriminologen Hans von Hentig, som speciellt ägnat sig åt straffrättshistoria och kriminalpsykologi, har varit pionjären på detta område under sin långa vistelse i USA på 1930—50-talen dels genom sin bok "The Criminal and his Victim" (Yale University Press 1948) och dels genom en lång rad senare skrifter. Han har främst ägnat sig åt den nödvändiga kombination av brottsling och offer som förekommer vid brott mot person och mot egendom. Det finns emellertid även en annan variant, där "målsäganden" i teknisk mening icke så mycket är ett offer för en brottsling som fastmera en nödvändig partner, en kund eller i många fall en initiativtagare till en gärning, som i mera formell bemärkelse är brottslig eller eljest ansedd såsom icke önskvärd. Hit kan hänföras kunder hos hyresockrare, sprit- och narkotikalangare, prostituerade och, som i denna artikel, leverantörer av pornografiskt material i form av böcker, fotografier eller filmer. Beträffande dessa kategorier torde det också vara så, att den tillhandahållna prestationen i stor utsträckning anpassas efter målsägandenas önskemål, så att det föreligger ett faktiskt behov, som vissa människor är beredda att söka fylla mot en ersättning, som bestämmes av dels lagen om tillgång och efterfrågan, dels risken för upptäckt och den sannolika påföljden. Beträffande dessa kategorier finns det vissa mindre kriminologiska undersökningar av brottens förövare, men

däremot är mycket litet känt om "offren" eller kunderna. När det gäller den brottsvariant som utgöres av försäljningen av pornografiskt material (tidigare tukt- och sedlighetssårande gärning i SL 18:13, som omdöpts till sårande av tukt och sedlighet i BrB 16:11), finns en tidigare undersökning publicerad i Nordisk Kriminalteknisk Tidskrift (1946: 1: 2—5) av dåvarande bitr. stadsfiskalen i Stockholm Ture Aldén, "Kundkretsens betydelse för spridande av pornografiska bilder", baserat på beslagtagen brevväxling hos en försäljare i denna branch i Stockholm. Eftersom jag nyligen kommit i kontakt med ett fall av samma slag, har jag gjort en undersökning i liten skala av ett motsvarande material, dels för att söka verifiera Aldéns undersökningsfynd och slutsatser, och dels som ett anspråkslöst bidrag till den diskussion som varit så aktuell under det senaste året, och som bl. a. lett till att en utredning nyligen tillsattes för att överväga en reform på området.

Den misstänkte är en yngre man på landsbygden i södra Sverige, som genom sitt yrke som fotograf haft vissa fackkunskaper. Anledningen till förundersökningen mot honom var en anmälan från en dansk polismyndighet, att man vid en förundersökning hos en man i Danmark, som arbetade i samma branch, funnit brevväxling och foton, som tydde på utbyte av material. Förundersökningen inleddes med husrannsakan i hans bostad och affärslokal. Härvid beslagtogs, förutom ett ganska stort lager av pornografiska fotografier och prospekt, som i glödande ordalag utmålade "etwas noch nie dagewesenes", också ett ganska omfattande kundkartotek och brevväxling med kunderna. Verksamheten hade pågått i mindre skala under hösten 1963 samt i större skala under

1964 och till i augusti 1965, då ingripandet kom. Anledningen att mannen började med denna verksamhet var dels hans yrkeskunskaper och dels att han köpt några pornografiska foton, som han sedan kommit på den idén att fotografera, kopiera och mångfaldiga för försäljningsändamål. Materialet köpte han från andra försäljare. Att han själv fotograferade modeller, erkände han endast i ett fall, där det gällde en vuxen man. Han använde fem olika mottagare- eller firmabeteckningar och tre olika adresser i hemorten och en grannstad. Kontakten med kunderna fick han genom annonser, dels i dagstidningar, dels i s. k. boulevardtidningar och dels i åtminstone en, möjligen flera tidskrifter för homosexuella.

Det beslagtagna materialet gav i tre olika avseenden material för att i någon mån undersöka förhållanden kring kundkretsen. Det första gällde en uppdelning av personerna i kundregistret efter länder och bostadsorter. Det andra gällde en bedömning av kundkretsens sammansättning och önskemål med utgångspunkt från deras bevarade brev. Det tredje avseendet slutligen föranleddes av att mycket kortfattade polisförhör måste begäras med en del av de svenska kunderna för att fastslå tidpunkten för inköpen och inköpssumorna. Under förundersökningen visade det sig nämligen, att försäljaren även kunde misstänkas för falskdeklaration genom att ej deklarerat i varje fall en del av sina inkomster från rörelsen för åren 1963 och 1964. Beträffande vissa av kunderna i registret fanns anteckningar om när försäljningarna skett, och i vissa andra fall framgick detta av den bevarade korrespondensen. Det återstod dock en ganska stor grupp av försäljningar för cirka 8.000 kronor, där det varken framgick av skriftlig bevisning eller den misstänktes egen minnesbild, när försäljningarna skett. I många fall mindes han också bara en minimisumma för försäljningarna. För att kunna tillräckligt utreda misstanken om falskdeklaration var det därför nödvändigt att söka få fram tidpunkter och summor för dessa försäljningar. Därför begärdes genom vederbörande polismyndigheter förhör med samtliga svenska kunder i denna kategori, som hade annan adress än Poste restante. För att ej

förhören skulle inkräkta alltför mycket på deras privatangelägenheter, skulle endast två frågor ställas till dem, nämligen om köpesumma och tidpunkter för inköpen. Genom dessa förhör framkom emellertid även ett visst material rörande kundernas hemorter, ålder, yrke och hur de kommit i kontakt med säljaren samt i några få fall personliga kommentarer om det inköpta materialets beskaffenhet.

I det första avseendet genomgicks hans ganska utförliga och ordentligt förda kundregister. Enligt dessa, kompletterade med hans egna uppgifter under förundersökningen, hade han 141 registrerade kunder. Av dessa bodde 113 i Sverige och 28 i utlandet. Tre av kunderna var kvinnor, men man kan ej vara säker på att de återstående 138 var män, eftersom de i många fall endast använde en initial, varför några ytterligare kvinnor kan tänkas ingå. De 28 kunderna i utlandet fördelade sig på följande länder: Danmark 5, Norge 8, Finland 9, Belgien, Österrike, England och Frankrike 1 vardera och Italien 2. Den skygghet, som kunderna i många fall visar, för att deras inköp skall bli kända av andra, kan anses framgå av att 21 använde Poste restante-adress, därav 19 i Sverige och 2 i Finland, varjämte vissa andra hade postboxadresser i stället för bostadsadresser, som förmodligen var avsedda att dölja mottagandet.

Det andra undersökta avseendet, nämligen brev och beställningar, gav en bättre bild av kundkretsens önskemål. Sammanlagt fanns det 253 brev och beställningsblanketter från 183 kunder. Häri var det utländska inslaget betydligt större än i utlandet. De sistnämnda fördelade sig på Danmark 21 (därav 1 vardera på Färöarna och Grönland), Norge 13, Tyskland 3, Finland, Schweiz och Italien 2 vardera samt Holland, Belgien och Österrike 1 vardera. Det starka danska inslaget verkar något förvånande, jämfört med den vanliga svenska uppfattningen om den större toleransen på detta område i Danmark, särskilt i Köpenhamn.

Endast en mycket liten del av kunderna hade i brev uttalat sig om det redan erhållna materialet, nämligen 12 personer. Av dessa var 6 belåtna och 6 missbelåtna. De erhållna motiven för den först-

nämnda kategorin framgick i 4 fall ej till sin art, i 1 fall gällde det homosexualitet mellan män och 1 fall ensam manlig modell. De 6 missbelåtna kunderna hade i 3 fall fått kort med okänt motiv, varom de uttalade i 2 fall, att de viktigaste korten i serierna saknades och i 1 fall, att korten visade för litet. De återstående 3 klagade dels på en manlig modell i 1 fall, dels i 1 fall att en kvinnlig modell var för stel och slutligen i 1 fall, att en beställare av en serie kort med homosexualitet mellan män som motiv delvis fått andra kort än han beställt, och som han redan tidigare köpt.

När det däremot gäller kundernas önskemål, får man en mera fyllig bild, genom att antingen personliga brev förekommer, vari bestämda önskemål uttalats, eller att på av säljaren tillhandahållna stencilerade beställningsblanketter med flera motiv kunden prickat för en viss serie, som då får anses motsvara hans önskemål, i varje fall i den aktuella valsituationen. Önskemålen har för större överskådlighets skull sammanförts i vidstående tabell, som dock icke betyder, att 102 olika personer givit uttryck åt sina önskemål, eftersom flera av dem antingen återkommit med varierande beställningar eller vid samma tillfälle beställt olika motiv. Med reservation för dubbelräkningar, ändrade adresser under försäljningsperioden eller ändrade namn, som mycket väl kan vara uppdiktade, förekommer sammanlagt 89 personer i denna krets.

Som kommentar till tabellen kan sägas, att den ger intryck av att köpare, som föredrar homosexuella motiv, helt dominerar i materialet. Bilden är dock något missvisande, genom att samtliga säljarens prislistor och prospekt ej finns i behåll, varför åtskilliga beställningar endast hänvisar till ett nummer, vars motiv är okänt för mig. Ett ganska stort antal köpare har vidare beställt en "provserie", vars motiv ej heller är känt. Det hos säljaren beslagtagna, för försäljning avsedda materialet däremot visar att mer än hälften utgöres av heterosexuella motiv, medan återstoden fördelar sig ungefär lika på homosexuella motiv med två män, ensamma män och ensamma kvinnor, medan de homosexuella motiven med två kvinnor är mycket få.

Som tidigare nämnts finnas endast bland kunderna tre personer, som med säkerhet kan betecknas som kvinnor, ehuru andra kan dölja sig bakom en initial. Endast beträffande en av dessa är önskemålet om foton känt, och detta var den enda beställning som gällde homosexualitet mellan kvinnor. Inga av beställarna har framfört önsksningar om foton med sadistiska eller masochistiska motiv eller med djur som medverkande. Bland de beslagtagna fotona anträffades endast ett par med en anstrykning åt sadism och inga av den senare kategorin.

Inga av breven ger intryck av att vara skrivna av psykiskt abnorma personer eller kan anses som otryckbara. De kan ingalunda ifråga om grovheten i uttryckssättet jämföras med säljarens prospekt.

Inga beställningar gäller heller otvetydigt sådana modeller, där enbart fotograferingen kunde komma i konflikt med lagen. 6 önskemål gäller visserligen unga eller yngre modeller eller så unga som möjligt, men det är ej absolut säkert, att härmed avsetts personer under 15 år.

Cirka 15 personer har även frågat efter filmer, uppenbarligen med liknande innehåll, i färg eller svart-vitt. 3 personer har frågat om möjligheten att få fotografier framkallade. Inga kunder har frågat efter pornografisk litteratur eller adresser till homo- eller heterosexuella prostituerade. Det senare dock kanske delvis beror på säljarens bostadsort. En man har erbjudit sig att fungera som fotomodell och lämnat uppgift om sina kvalifikationer därför. Två kunder har framställt undrande frågor i anledning av mera ovanliga motiv på redan erhållna foton. Bland kunderna förekommer en affärsinnehavare, som för återförsäljning inköpt ett mycket stort antal foton, och som uttryckt bestämda önskemål i sina beställningar, där han uppdelade materialet i sådana, som skulle säljas över och under disken. På den senare kategorin rådde det tydligen stor efterfrågan.

I det tredje avseendet begärdes förhör med 140 kända köpare i Sverige. Kundkretsens koncentration till städerna framgår av att 102 bodde där och endast 38 på landsbygden. Vad angår spridningen inom landet, var samtliga län utom två

Huvudmotiv	Underavdelning	Antal önskemål	Anmärkning
Ensamma kvinnor	Könsorgan synliga	2	1 önskar unga flickor
	Onani	2	
	Summa	4	
Ensamma män	Manliga modeller	41	2 önska unga eller yngre 2 önska ludna modeller 25 beställningar hänvisa till annons i en tidskrift för homosexuella
	Könsorgan synliga	16	3 begära modeller med stor penis
	Onani	12	1 önskar kort av modell, som använder s. k. dildo in anum
	Klädsel m. m.	3	1 önskar modell med litet kläder 1 önskar modell med tätt åtsittande byxor 1 önskar tatuerad modell
	Summa	72	
Heterosexuella motiv	"Grovhängel"	1	
	Samlag	4	
	Fellatio	1	
	Triol	1	
	Summa	7	
Homosexuella motiv mellan män	Ej specificerade	5	1 önskar unga modeller 1 önskar yngre modeller
	"Grovhängel"	1	1 önskar "stora håriga modeller"
	Ömsesidig onani	1	
	Coitus in anum	9	
	Fellatio	4	
	Motiv med tre män	1	
	Summa	21	
Homosexuella motiv mellan kvinnor	"Lesbisk kärlek"	1	
	Totalsumma	105	

representerade, flera län dock endast med en kund. Att Stockholmsregionen dominerar i detta avseende, framgår av att 41 kunder fanns i Stockholm och sammanlagt 53 i Storstockholm. Göteborgs- och Malmöregionerna var däremot ej representerade i någon påfallande utsträckning. Nästa faktor, som undersöktes, var åldern. Av de 140 kunderna var födelseåret känt beträffande 119 och okänt för 21 kunder, huvudsakligen sådana, som ej anträffats för förhör. Av de 50 åldersklasserna 1900—49 var 43 representerade och endast 7 orepresenterade, huvudsakligen bland de äldsta och yngsta. 14 åldersklaser hade dock endast en representant vardera. De största åldersklasserna var 1942 och 1944 med 8 kunder vardera samt 1923 och 1932 med 6 kunder vardera. På grund av det lilla materialet finns dock inte tillräckligt material för teorier om hur dessa toppar fördelas på den kategori, som ännu ej hunnit fram till heterosexuella förbindelser, och den kategori, som funnit sig stå vid sidan om dessa. Om materialet sammanföres i 5-årsgrupper efter födelseåren, blir resultatet följande.

Födelseår	Antal
1900—04	4
05—09	9
10—14	5
15—19	14
20—24	21
25—29	8
30—34	14
35—39	16
40—44	24
45—49	4
Summa	119

Tyngdpunkternas fördelning i denna tabell till de båda 10-årsgrupperna som varit 40—50 år resp. 20—30 år vid tiden för inköpen, kan tyda på att fördelningen är sådan som nyss antagits såsom möjlig.

Beträffande en del av de hörda personerna framgår även yrket av de kortfattade förhørsformulären. I 58 fall finns sådan uppgift, medan uppgift saknas i 82 fall. 47 olika yrken förekommer. Den oftast förekommande titeln är kontorist, som dock endast representeras av 4 personer. Ett

sammanförande till fyra större huvudgrupper visar följande bild:

Yrkesgrupp	Antal
Arbetare	11
Tjänstemän	24
Egna företagare	11
Akademiker	8
Personer under utbildning	4
Summa	58

Eftersom yrket är känt beträffande mindre än hälften av de hörda kunderna, erbjuder de kända yrkesbeteckningarna för litet material för några mera långtgående slutsatser om sammansättningen. Påfallande är dock andelen av akademiker, särskilt som 3 av de 4 personer, som fortfarande höll på med sin utbildning, var universitetsstudande.

Från 26 kunder finns uppgifter om hur de kommit i kontakt med säljaren. 8 uppgifter, att det varit genom en tidningsannons utan angivande av källan, 5 uppgifter dagstidningar, 6 s. k. boulevardtidningar, 4 tidskrifter för homosexuella och 3 genom utbudande i brev.

6 kunder har uttalat sig om sin reaktion till det erhållna materialet. Det förefaller dock troligt, att deras uppgifter delvis påverkats av förhörs-situationen, som kan ha föranlett dem att intaga en försvarsattityd och söka bagatellisera det hela. 4 har sagt sig vara missnöjda, emedan materialet bestått av suddiga och otydliga amatörfoton, medan 2 varit missnöjda med att korten icke motsvarat reklamen och deras förväntningar. Vidare har 8 kunder uppgivit vad de gjort med korten. 4 har sagt, att de förstört korten, 3 att de ej har dem kvar och 1 att han återställt dem. Den försvarsattityd som en i detta avseende såsom vittne hörd person lätt intager framgår väl av en blankett, där under rubriken övriga upplysningar antecknats "Har ej sålt korten eller visat dem för minderåriga".

Som spridda kompletterande uppgifter i anledning av förhören med kunderna kan vidare tilläggas, att 9 personer har varit inneboende med de svårigheter detta kan erbjuda för sexuella kontak-

ter, att 12 personer använt postboxar som mottagaradress, uppenbarligen för att ej få korten till bostaden, att 24 personer ej anträffats för förhör, huvudsakligen bland Stockholmskunderna eller sådana, som varit inneboende, att 3 personer helt nekar till att ha köpt kort, och att ytterligare 4 uppger sig ha varit endast spekulanter, ej köpare. 6 i Sverige boende utlänningar förekommer bland de 140 kunderna, därav 2 vardera från Danmark, Tyskland och USA.

På grund av bristen på tidigare undersökningar om pornografiköpare finns för litet underlag för att kunna bedöma, om kundkretsen kan betraktas som normal för en rörelse av denna typ, eller om den av någon anledning har ett starkare homosexuellt inslag än vanligt.

Ett bevis på hur lönande en rörelse i denna branch kan bli, är att den under förundersökningen framräknade minimiinkomsten för säljaren uppgick till över 16.000 kronor. Härav föll cirka 7.400 kronor på sådana perioder, att inkomsten skulle ha deklarerats, vilket troligen icke skett,

ehuru den ena deklarationen ifråga upptog en klumpsumma, som av den misstänkte påstods upptaga även vissa inkomster från denna källa. Undandragen skatt för de hittills utlämnade inkomsterna uppgick på grund av de låga deklarerade inkomsterna till endast cirka 1.100 kronor.

Som ett sammanfattande omdöme kan sägas, att ett drivande av en sådan rörelse på grund av en ändrad samhällsuppfattning beträffande sexualitetens offentliga yttringar inte längre som i strafflagen bör betraktas som ett sedlighetsbrott. Det bör snarare anses som ett mellanting mellan brott mot allmän ordning, dit det förts i brottsbalken, och förmögenhetsbrotten. För den senare anknytningen talar dels en jämförelse med ocker (jämför definitionen "begagnar sig av annans trångmål, oförstånd, lättsinne... till att bereda sig förmån, som står i uppenbart missförhållande till vederlaget") och dels det vanligen förekommande sambandet med falskdeklaration, som ju i sin tur nära sammanhänger med bedrägeri mot det allmänna.

PIFCO MASSAGEAPPARAT

ovärderlig för stimulerande
massage, lindrar värk och
är allmänt stärkande

5 års garanti

Finns i sjukvårds- och elaffärer över hela landet

Generalagent:

PIFCO AKTIEBOLAG

Nybrogatan 16^{II} - Stockholm ö - Telefn växel 67 91 40

